

IVAR AASEN (1813-1896)

Ivar Aasen levde stort sett et ensomt og uspennende liv. Han var 13 år da faren døde, og Ivar drev gården Aasen i Ørsta i fem år før han kom seg ut og kunne begynne på et mangeårig virke som folkeskolelærer, samtidig som han leste de bøkene som fantes i lensmann Sivert Aarflots bibliotek på Ekset. Han reiste til prost H. C. Thoresen på Herøy for å få mer utdanning der, men han avsto Thoresens tilbud om hjelp til en akademisk løpebane. Han mente det var bedre å tilegne seg kunnskaper på egen hånd. Det han var mest interessert i var botanikk og språk, særlig grammatikk. I 1841 reiste han til biskop Neumann i Bergen med et manuskript, "Den søndmørske Dialekt", og et herbarium. Biskopen var medlem av Det Kgl. Norske Videnskabers Selskab, og han klarte å få selskapet til å gi Aasen en bevilgning så han kunne fortsette sine språkstudier. I årene 1842-47 var han på reise gjennom store deler av landet, og i disse årene ble grunnlaget lagt for den store omveltningen i språket vårt, nynorsken ble skapt. I 1885 ble "landsmålet" ved stortingsbeslutning sidestilt med "riksmålet" som "skole- og offisielt språk". Dette var stort for Aasen, som ellers førte en kummerlig hybeltilværelse i Kristiania.

Ivar Aasen var først og fremst språkforsker, diktningen utgjør en minimal del av produksjonen hans. Egentlig faller han dermed utenfor rammen av en skjønnlitterær oversikt, men han er et så stort navn også på dette området at vi ikke kan la være å ta ham med. Han har laget uødelige ting som "Millom bakker og berg", "Dei gamle fjelli" og flere andre perler. Men mange bøker ble det ikke av det. Faglitteraturen er imidlertid så viktig og så interessant at vi har fraveket våre skjønnlitterære prinsipper i større grad for Aasen enn for andre forfattere og registrert hele den faglitterære produksjonen. Prisantydninger har vi holdt oss unna, for det er svært lite i omløp av Aasens bøker.

I forbindelse med språkåret 2013 markerte man også Ivar Aasens 200-årsjubileum for hans fødsel 5. august. I den forbindelse utga Ottar Grepstad Aasenbiografien *Historia om Ivar Aasen* på Samlaget.

Samtidig ble det lagt ut en elektronisk bibliografi på Aasen-Tunets hjemmesider www.aasentunet.no. Det fremgår av forordet til bibliografien at det ble trukket veksler på *Norske førsteutgaver* fra 2006. I denne reviderte utgaven har vi igjen trukket veksler på den nye Aasenbiografien. Dette gjelder særlig oversikten over Aasens småtrykk.

Å samle på Aasen er en betydelig utfordring. Debuten fra 1843 har vi bare sett en gang i løpet av de siste 30 årene og småtrykkene er alle svært sjeldne – enkelte må anses for å være tilnærmet ikkeeksisterende.

Prisene på Aasen varierer sterkt. Av de ordinære førsteutgaver vil debuten fra 1843 prises til i hvert fall kr 25.000. Visetrykket fra 1851 (Tvo nye Visor) ble solgt under hånden for kr 15.000 i 2013. Aasen står så sentralt i norsk kulturliv at det skulle bare mangle at ikke sjeldne utgaver koster.

IVAR AASENS FØRSTEUTGAVER:

- 1843: Fem Viser i søndre Søndmørs Almuesprog. Trykt og forlagt av Mauritz Aarflot. Pris 6 skilling. Vanleg opplag utgitt 3.2.1843 i 2.000 eks. Egsæt. Forfatternavnet er her oppgitt til Iver Aasen.
Innbinding: I ett eksemplar som er sett, kan en se rester etter et blågrått omslag. I et annet eksemplar er det et blankt brunt omslag.
Det er opplyst at det finnes et prøvetrykk i 100 eksemplarer som utkom i desember 1842.
Et slikt prøvetrykk har vi ikke sett, og det er uklart hvordan man kan eventuelt skille prøvetrykket fra det endelige trykket.
- 1848: Det norske Folkesprogs Grammatik. Udgivet paa det kongelige norske Videnskabs-Selskabs Bekostning. Trykt hos Werner & Comp, Kristiania. XVI+240 s. 500 eks.
Det finnes to papirkvaliteter:
A. På vanlig papir.
B. På bedre papir.
Innbinding: Det er antagelig to varianter av forlagsbindet:
A. Kartonasje.
B. Rødt helskinbind som har alle forlagsbindets karakteristika.
Det er usikkert om boken også ble utgitt heftet.
Grammatikken kom i en ny utgave i 1864.

- 1850: Ordbog over det norske Folkesprog. Udgivet efter det Kongelige Norske Videnskaps-Selskaps Foranstaltning og paa dets Bekostning. Trykt hos Carl C. Werner & Comp, Kristiania. XVI+640 s. 500 eks. Om lag 20.000 oppslagsord.
Innbinding: Omslag, typografisk.
Utvidet utgave 1872-1873.
- 1851: Søndmørsk Grammatik eller kortfattet Underretning om Bygdemaalet paa Søndmør. Eegsæt. Trykt hos Mauritz A. Aarflot. 47 s. 10 skilling. 400 eks.
Innbinding: Omslag, blankt.
- 1853: Prøver af Landsmaalet i Norge. Trykt hos Carl C. Werner & Comp, Kristiania. 126 s. 500 eks.
Innbinding: Kartonasjebind (blågrønt).
- 1854: En liden Læsebog i Gammel Norsk. Trykt hos Chr. Grøndahl. 46 s. 500 eks.
Innbinding: Omslag, blankt, grønt og lysegrått.
- 1855: [-]: Ervingen. Sangspil i een Akt. Med notebilag. Trykt av det norske Theaters Forlag hos Carl C. Werner & Comp, Kristiania. 24 s.
Innbinding: Kombinert omslag og tittelblad.
Ny utgave 1874.
- 1856: Norske Ordsprog, samlede og ordnede af I. Aasen. Trykt hos C. Werner & Comp, Kristiania. XXIV+263 s.
Innbinding: Kartonasjebind (blågrått).
- 1860: Norske Plantenavne. Christiania. (Særskilt aftrykt af Budstikken No. 1, 1860). 32 s.
Innbinding: Omslag, blankt (blått).
- 1863: [-]: Symra. Tvo Tylfter med nya Visor. (Med innlimt trykkfeillapp). Pris 8 skilling. P.T. Mallings Forlagsboghandel, Kristiania. 47 s.
Innbinding: Omslag, blankt.*
- 1869: Minningar fraa Maalstriden um Hausten 1858. (Or "Dølen" paa 20de Februar 1859. Forlagt av det norske Samlaget. Trykt av H.E. Larsen. 40 s. (Avtykk fraa "Smaastykke").
Innbinding: Kombinert omslag og tittelblad.
- 1875: Heimsyn. Ei snøgg Utsjaaing yver Skapningen og Menneskja, tilmaatad fyre Ungdomen. Forlagt av det norske Samlaget. I kommission hjaa P.T. Mallings Bokhandel, Kristiania. H.E. Jensens Boktrykkeri. 96 s.
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1878: Norsk Navnebog eller Samling af Mandsnavne og Kvindenavne. Forlagt av P.T. Mallings Boghandel, Kristiania. 108 s.
Innbinding: Omslag, typografisk. Hellsjirtingbind – i flere farger, bl.a. grønt, rødt og rustrødt.

Småskrift og visetrykk

- 1833: Ny Vise om den sørgelige Tildragelse paa Gaarden Krøvele i Ørsten, da nogle af dens Huse bleve fortærede af en heftig Ildebrand den 7de Juni 1833, hvorved 3de Børn mistede Livet.
Tilligemed: En Trøstesang for en anfægtet og bedrøvet Sjæl.

Forfattet og i Trykken bekostet af Iver Andreas Iversen Aasen. Trykt i R. Aarflots Bogtrykkerie. Eegseth. 8 s. 400 eks.
- 1844: [-] Tre nye Sange. ("En ny Vise om Lykkens Ubestandighed", "Mennesket", "Oppmuntring til Glæde".
Trykt i R. Aarflots Boktrykkerie og forlagt av Mauritz A. Aarflot. Eegsæt. 8 s.

- 1848: [-] En levnedbeskrivelse. (Utkom i Trondheim i 1847). På ny i trykken beordret av Johannes Colbensen Myklebust. Eegset.
- Trykt hos M. Aarflot. Først offentliggjort i Nordlyset 26.4.1847. Også trykt i Visebog for almue- Ungdommen, 1848 og i en variant i 1901.
- 1851: [-] Tvo nye Visor. ("Gagnløysa", "Lukko"). Trykt hos M.A. Aarflot. Eegsæt. 4 s.
- 1854: [-] Slutningssang af Efterspillet "I Marknaden".
- Trykt i flere aviser i februar 1854. "Ogso prenta serskilt" skriver Knut Liestøl i Skrifter, I, 1926, s 278. Noe slikt særtrykk finnes ikke i Nasjonalbiblioteket, og det ser heller ikke ut til å foreligge kjente henvisninger til et slikt særtrykk i andre kilder. Det er derfor usikkert om dette særtrykket har eksistert eller om det handler om en misforståelse fra Liestøls side.
- 1859: [-] Det norske Landsmaa viktigaste Bøygningformer. Bilag til "Dølen" nr 30. Dølen 15.5.1859.
- I Jonas Skougaard: Katalog over hans bibliotek, IV, Oslo 1973, står det på s 102: "(Av A.O. Vinje i samarbeid med Ivar Aasen.)" Skougaard hadde ett av 20 eksemplarer i fotostatkopi og originalen skal være kjent i bare ett eksemplar. Originalen finnes imidlertid også i Ivar Aasens egen innbundne årgang av Dølen. Skriftet finnes også som faksimile innstikk i Aasmund Olavson Vinje: Dølen. Eit Vikublad 1858-1870, I. Ved Reidar Djupedal. Noregs Boklag, Oslo 1970, s 120. Det går ikke frem av bilaget at det er gjort i samarbeid med Aasen. I Dølen står det derimot at det vesle skriftet "er i Hovudsaki etter I. Aasens Bygnad, som eg bøygjer meg for". Det er likevel god grunn til å regne med at Aasen har gjort det meste av arbeidet; Vinje var ikke den som ordnet verden i kolonner.
- 1864: Tvo Visor af Ivar Aasen (Tenestaa i Pe-gara. Tausakjærings-Vise.)
- Trykt hos M. A. Aarflot. På O. J. Langvands Forlag. Eegsæt. 4 s. Begge visene var trykt i Fem Viser – og er strengt tatt intet førstetrykk.
- 1867: [-] I Studentersamfundet 17de Mai 1867. Særtrykk av Millom bakkar og berg – 1. trykket sto i Symra. Det er to varianter av dette trykket:
- A. Med dateringen 17de Mai 1867. H.E. Larsens Bogtrykkeri, Kristiania. 4 s. Visetrykk med "Nordmannen" Variant med seks strofer; bare tre av disse er med i forfatterens siste utgave i Symra 1875.
- B. Et tilsvarende trykk, men uten angivelse av årstallet 1867. H.E. Larsens Bogtrykkeri, Kristiania. 4 s. Visetrykk med "Nordmannen" Identisk tekst og satsspeil med A ovenfor, men med større papirformat.
- 1873: [-] Song ved Minnestytta yver Aasmund Olavsson Vinje paa kyrkegarden i Gran den 13de Juli 1873. Særtrykk av "Minneord yver A. O. Vinje", jf. Knut Liestøl i Skrifter, I, 1926, s 279. Liestøl markerer linjedelingene i tittelen og har derfor trolig sett trykket, som må være et særtrykk fra Lauvduskar III, 1873. Det er uklart om dette småtrykket har særskilt paginering.
- 1877: [-] Grønlands-Reisa. (I søndre Søndmørs Almuesprog.) Trykt 1848. Trykt på ny i noen eksemplarer. Eegsæt 1877. 4 s.
- Skrevet på dialekt 1840-41, men ble ikke utgitt da. Første gang trykt på dansk som "Reisen til Grønland" i samling av Sange til Moeskab og Forlystelse i muntre Selskaber, Eegsæt 1848, s 12-16. Nye varianter i 1863 og 1877. Diktet skal ha blitt omarbeidet i 1854 skriver Reidar Djupedal (Brev og Dagbøker, I, s 447), og for Norvegia omkring 1884 skriver Vetle Vislie (Udvalgte Skrifter, 196, s 456).
- 1895: Dikt og Sanning. Riim i Landsmaalet. Af Ivar Aasen. 1855. Eegsæt.

Trykt hos M.A. Aarflot. 8 s. Første gang trykt i Illustrert Nyhedsblad 13.10.1844 og Postbudet for Landalmuen 3.11.1855.

Etter Ivar Aasens død er utgitt:

- 1900: Om Dannelsen og Norskheten. Olaf Huseby. Supprimert, se Thuesen s. 11.
Innbinding: Omslag, typografisk(?).
- [1912]: Samtale imellem to Bønder. Fyrste Stykket paa Landsmaal.. i "Morgenbladet" for 5te Januar 1849. Med ei Etterskrift av Torleiv Hannaas. (Bergen). 8 s. Særprent av "Gula tidend" i få eksemplarer.
Innbinding: Kombinert omslag og tittelblad.
- 1917: Reise-erindringer og reise-indberetninger 1842-1847. Utgit ved Halvdan Koht.
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1921-23: Norske minnestykke. Ved Jens Lindberg. Norsk folkeminnelag nr. I, II.
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1925: Norsk maalbunad. Samanstilling av norske ord etter umgrip og tyding. Det norske Samlaget.
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1957: Brev og dagbøker. Ved Reidar Djupedal. 3 bind. Det norske Samlaget.
Innbinding: Hellsjirtingbind.

Oversettelse:

- 1858: Frithjofs Saga. I Omskrift i det nyere Landsmaal. Tredie Tillægshefte til "Folkevennen", syvende Aargang 1858. Trykt i P. T. Mallings Boktrykkeri, Kristiania. 44 s. Udgivet af Selskabet for Folkeopplysningens Fremme.
Innbinding: Omslag, typografisk (blått).

